

P. T. Bauer'ın Piyasacı ve Liberal Vizyonu*

James A. Dorn

117

Piyasa

Bugün, gelişmemiş ülkelerin en büyük ümidinin özel mülkiyet, piyasa ekonomisi ve hukuk devletinde yattığını duymak pek garip değil. Fakat kısa bir süre öncesine kadar, bu yönde bir tavsiye, herkesi şaşırtırdı. Bu değişikliğin en önemli müsebbibi Peter Bauer'dir.

Budapeşteli bir muhasebecinin oğlu olan Lord Bauer, 1934'te Cambridge'de Gonville ve Caius Koleji'nde iktisat okumak için İngiltere'ye geldi. 1940'larda önce Güneydoğu Asya'daki kauçuk sanayisi üzerine başladığı kalkınma iktisadındaki ufuk açıcı araştırmaları ve 1954'te yazdığı *Batı Afrika Ticareti* isimli çalışması, onu zamanın muteber kalkınma uzmanları tarafından yayılmış temel inançların pek çoğunu sorgulamaya sevk etti ve kendisine daha sonra da onları temelden sarsma imkânı verdi.¹ Bu araştırmalar, esasen, Bauer'ın 1960 ile 1983 yılları arasında hocalık yaptığı ve halen orada kıdemli iktisat profesörü olduğu¹ London School of Economics'te yürütüldü. Bauer, 1982'de lord unvanını aldı, İngiliz Akademisi'nin üyesiydi.

Bauer'ın çalışmaları, ülkelerin ancak kendi kendilerini geçindirecek kadar üretimden (maîşet ekonomisinden – ç.n.) mübadele ekonomisine nasıl geçtikleri ve maddî ilerleme/fizikî büyüme teşvik edilirken ekonomi dışı değişkenlerin rolünün ne olduğu ile ilgili dikkatli gözlemleri üzerinde şekillenmiştir. *Dissent on Development* (Kalkınma Üzerine Aykırı Görüşler) isimli kitabında kaydettiği gibi, “İktisadî başarı, esasen insanların kabiliyetlerine ve tavırlarına, aynı zamanda içinde buldukları sosyal ve siyasî kurumlara bağlıdır. Bu determinantlardaki ve faktörlerdeki farklılıklar iktisadî başarının seviyesini ve fizikî büyüme oranını büyük ölçüde açıklar.”

James A. Dorn, CATO Enstitüsü Akademik İşler Kurulu Başkan Yardımcısıdır. (CATO, Amerika'nın en önemli klasik liberal/liberteryen "think-tank"lerinden birisidir.

1. Peter Bauer, CATO Enstitüsü tarafından layık görüldüğü 2002 Özgürlük Ödülünü almadan kısa bir süre önce 2002 yılının Mayıs ayı başında vefat etmiştir. (ç.n.)

Bauer'in gözlemleri şunu gösteriyordu: Fakir ülkelerdeki insanlar da zengin ülkelerdeki insanlar gibi fiyat müşevviklerine tepki verirler. Ayrıca, insanlar, mülkiyet ve ticaret özgürlüğüne sahip olduklarında; hükümetler de insanların bu haklarını korumakla sınırlı kaldığında insanların refahlarını artırma şansları daha yüksek olmaktadır.

1950'lerin sonlarında, entelktüel iklim, Bauer'in devlet öncülüğündeki kalkınma politikalarına yönelttiği eleştirileri karşılamaya pek müsait değildi. 1956'da, ileride Nobel ödülü(nü F.A. Hayek ile - ç.n.) paylaşacak olan İsveçli iktisatçı Gunnar Myrdal şöyle yazmıştı: "Sorunu anlamak için zaman ve emek harcayan, gelişmemiş ülkelerin özel danışmanlarının hepsi ... ilerlemenin ilk şartı olarak merkezî planlamayı tavsiye etmektedirler."

Bu kanaat, 1960'lara kadar gücünü devam ettirmiş daha yakınlarda piyasa yönlü görüşlerle yerinden sarsılmıştır. Ta ki, Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde komünizmin dağılmasının ardından, Dünya Bankası'nın 1997 kalkınma raporunda şu sözlerle hakikati itiraf etmesine kadar durum böyle sürmüştür. "Devlet müdahaleleri piyasa başarısızlıklarını arttırmaktadır ve bunların telafisinde yine devlete merkezî bir rol tayin edilmektedir. Ancak b . dünya görüşünün altında yatan kurumsal varsayımlar, bugün hepimizin farkına vardığı gibi fazlasıyla aldatıcı/yetersiz olmuştur."

Bauer, *Reality and Rhetoric* (Gerçek ve Retorik) başlıklı kitabında kaydettiği gibi, "piyasa sisteminin yerine siyasî kararları koymayı teklif eden eleştirilenler, iktisadî gücün siyasî ellerde yoğunlaşmasının ve tercihlerin sınırlanmasının etkileri; siyasetçilerin ve idarecilerin amaçları; bilginin kalitesi ve boyutları ile bilgi iletişim metotları gibi hayatî konularla pek nadiren ilgilenirler."

Fiyat sisteminin mantığına bağlı kalarak iktisadî gerçekleri gözleyen Bauer, ortodoks/yerleşik katı kalkınma iktisadının anahtar önermelerini reddetti. Bu önermelerden başta geleni "fakirliğin kısır döngüsü" fikriydi. Fakir ülkeler fakir kalmaya mahkûmdur, çünkü insanların gelirleri öyle düşüktür ki tasarruf ederek sermaye birikimi temin etmelerine yetmez. Gelir seviyesi de yaygın kabul gören büyüme modellerinde iktisadî büyümenin ön şartı olarak gösterilir. Bauer, pek çok insanın ve pek çok ülkenin fakirlikten refaha kavuştuğuna ve bu süreçte, fizikî/maddî büyüme için büyük ölçekli sermaye yatırımının ne gerekli ne de yeterli bir sebep olduğuna işaret ediyor. Malaya'nın (Malezya) kauçuk endüstrisinde iş yapan küçük şirketlerle ilgili araştırmasında, Batı Afrika'nın küçük ölçekli işletmelerinin önemini kavraması, onu, kalkınmanın altında yatan gerçeğin, kalkınma uzmanlarının retoriklerinden çok farklı olduğuna inandırdı.

Bu kısır döngü mantığıyla ulaşılan sonuç, fakir ülkelerin gelişmiş ülkelere dış yardım almadan zenginleşmelerinin mümkün olmadığı yönündedir. Mamafih, dışarıdan geçim yardımı alan ülkelerin pek çoğu, Afrika'da olduğu gibi, halen fakirken, bu arada zenginleşen milletlerin dış yardım kanalları dahi yoktu. İşte Bauer de dış yardımın fakirliğin önüne geçmekten çok devamına sebep olduğunu iddia etmiştir. Tarih de onu haklı çıkarmıştır.

Bauer, ayrıca, nüfus büyümesinin kalkınmanın önünde bir engel teşkil ettiğine ilişkin yaygın kanaate de sert bir şekilde karşı çıkmıştır. “Population Growth: Disaster or Blessing? (Nüfus Büyümesi: Felâket mi Nimet mi?)” başlıklı makalesinde, “İktisadî başarı ve büyüme insanların *tavrına ve idaresine* bağlıdır *niceliklerine* değil” şeklinde yazmıştır. Devleti “fakirlere yardım etmesi için” kullanmak isteyen birçok kalkınma uzmanının aksine Bauer, devletin ancak iktisadî ve kişisel özgürlükleri koruma altına aldığı takdirde insanların fakirlikten kendi çabalarıyla kurtulabileceklerini düşünmektedir. Özel mülkiyet ve serbest piyasa sistemlerinde olduğu gibi, insanların seçme ve bu seçimlerinin sorumluluğunu taşıma serbestileri olduğunda, kendilerinin ve ailelerinin durumlarını daha kolay iyileştirebilecekler ve tabii bunun için daha güçlü müşevviklere sahip olacaklardır. Devlete bağımlı olduklarında, bu müşevviklerin varlığından bahsetmek pek mümkün değildir.

Hayatı Siyasîleştirmek

Bauer, devlet destekli kalkınma politikalarının ve “sosyal adalet” arayışlarının iktisadî hayatı siyasîleştirceğini/politize edeceğini, bireysel özgürlüğü örseleyeceğini ve çoğunluk için uzun vadeli bir refahın temininde de başarısız olacağını gören ilk iktisatçılardan. Ayrıca, Batı’yla en az ticarî temasa sahip olan ülkelerin aynı zamanda en az gelişmiş ülkeler olduklarını da kaydetmektedir. Böylece, serbest ticaretin dinamik kazançlarına da dikkat çekmiş olmaktadır. En son kitabı *From Subsistence to Exchange and Other Essays* (Maişetten Mübadeleye ve Diğer Yazılar)’de şöyle yazmıştır: “Tüccarlar ve ticaret vasıtasıyla kurulan temaslar, yeni fikirlerin; davranış tarzlarının ve üretim metotlarının yayılmasını sağlayan ana unsurlardır. Dış ticarî temaslar, genellikle ve öncelikle, iktisadî gelişmeyi de ihtiva eden değişim imkânlarını teşvik eder.” Japonya, Güney Kore, Tayvan, Çin ve Hong Kong’daki insanların tecrübesi, kesinlikle bu gözlemi desteklemektedir.

Bauer’in bireyin şahsî meziyetlerine, karaktere, kültüre, mülkiyet haklarına ve piyasalara yaptığı vurgu ile geniş devlete, dış yardıma ve refah devletine olan şüphecî yaklaşımı, hiç şüphesiz onu klâsik liberal geleneğe yerleştiriyor. Hayatı boyunca yaptığı çalışmalar, modern kalkınma ekonomi biliminin dar ve teknik sınırlarında veya şekli iktisadî modelleme gibi daha dar bir alanda hapsolmaktan ziyade politik iktisadın geniş muhtevasını kapsamıştır.

Bauer’in bireylerin ve milletlerin nasıl zengin olduklarına ilişkin keskin kavrayışı, basit iktisat teorisi ve derin tarih bilgisiyle pratik tecrübeleri mezcenedebilmesinden kaynaklanmaktadır. Bauer’in iddiaları zamanın testinden geçmiştir. İşte bu sebeple, bugün, pek çok kişi tarafından, kalkınma iktisadındaki devrimin kahramanı olarak kabul edilmektedir.

* “P.T. Bauer’s Market-Liberal Vision”, *Ideas On Liberty*, Ekim 2000, s. 24-25. Bu yazı, *Encyclopedia of Libertarianism* (Liberteryenizm Ansiklopedisi)’de yayımlanacak olan bir makaleden uyarlanmıştır.